

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ**

Кафедра фінансів та обліку

СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ЯРЕМЧУК Ростислав Євгенович

Науковий керівник
доктор економічних наук, професор
МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ШТАНГРЕТ Андрій Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«20» березня 2024 р., протокол № 10
завідувач кафедри фінансів та обліку

_____ **МЕЛЬНИК С. І.**

Львів
2024

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«20» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯРЕМЧУКА Ростислава Євгеновича

1. Тема роботи «Сучасні пріоритети антикорупційної політики України».
керівник роботи МЕЛЬНИК Степан Іванович, доктор економічних наук, професор
затверджені розпорядженням директора ГУПБ від «17» листопада 2023 р. № 1403 о/с
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» березня 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові акти з питань протидії корупції, наукова література із зазначеної тематики, дані статистичних видань та Інтернет ресурси.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). Здійснити історико-теоретичний аналіз як суспільного феномену; з'ясувати сутність антикорупційної політики держави; проаналізувати стратегічні напрями антикорупційної політики держави; здійснити аналіз впливу корупції на економіку України; встановити динаміку макроекономічних показників, що певною мірою відображають ефективність антикорупційної політики; визначити інституційні особливості антикорупційної політики України; дослідити міжнародний досвід формування антикорупційної політики; сформулювати сучасні актуалітети антикорупційної політики держави з огляду на воєнні ризики та загрози.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Стан виконання угоди про асоціацію; вплив корупції на економічний розвиток держави; Взаємовплив складових економічного зростання; Динаміка та прогноз тенденції індексу сприйняття корупції; Динаміка індексу сприйняття корупції 1998 – 2022 рр.; Динаміка та прогноз тенденції рівня тіньової економіки; Динаміка та прогноз тенденції індексу легкості ведення бізнесу; Динаміка та прогноз тенденції індексу економічної свободи; Інституційні особливості діяльності НАБУ; Інституційні особливості діяльності НАЗК; Інституційні особливості діяльності САП; Основні заходи щодо удосконалення антикорупційної політики; Основні заходи щодо формування суспільної свідомості та антикорупційної моралі.
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МЕЛЬНИК С. І.		
2	МЕЛЬНИК С. І.		
3	МЕЛЬНИК С. І.		

7. Дата видачі завдання «20» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.12.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.01.2024	виконано
3	Написання другого розділу	01.02.2024	виконано
4	Написання третього розділу	01.03.2024	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	03.03.2024	виконано
6	Оформлення роботи	05.03.2024	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)ЯРЕМЧУК Р. Є.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)МЕЛЬНИК С. І.

(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Яремчук Р. Є. Сучасні пріоритети антикорупційної політики України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні засади протидії корупції. Здійснено оцінку впливу корупційних явищ на економіку держави, визначено інституційно-правові особливості організації антикорупційних органів в Україні. На основі проведених аналізу запропоновано стратегічні пріоритети для формування сучасної антикорупційної політики.

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, євроінтеграція, ризики, загрози.

ABSTRACT

Yaremchuk R. Ye. Current priorities of Ukraine's anti-corruption policy. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The theoretical basis of combating corruption is analyzed in the qualification work. An assessment of the impact of corruption phenomena on the state's economy was made, and the institutional and legal features of the organization of anti-corruption bodies in Ukraine were determined. Based on the analysis, strategic priorities for the formation of modern anti-corruption policy are proposed.

Keywords: corruption, anti-corruption policy, European integration, risks, threats.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	9
1.1. Історико-теоретичний аналіз корупції як суспільного феномену	9
1.2. Сутність антикорупційної політики держави	14
1.3. Стратегічні напрями антикорупційної політики держави	17
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ.....	24
2.1. Аналіз впливу корупції на економіку держави.....	24
2.2. Макроекономічний вимір корупційного впливу	29
2.3. Інституційні особливості антикорупційної системи в Україні	34
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	40
3.1. Міжнародний досвід формування антикорупційної політики	40
3.2. Сучасні особливості та актуалітети антикорупційної політики держави.....	44
Висновки до розділу 3.....	49
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Корупція є справжньою проблемою для сучасних суспільств, її розміри та вплив на соціально-економічні відносини є загрозовими. В Україні корупція проникла практично у всі сфери діяльності та пронизала усі рівні управління. Така ситуація створює істотну загрозу національній безпеці та потребує заходів щодо протидії їй. Більш того, оголошений владою євроінтеграційний курс, перш за все, потребує дієвих заходів для подолання корупції, що дозволить успішно завершити євроінтеграційні процеси.

Воєнна агресія росії проти України ускладнила процес євроінтеграції та спричинила виникнення нових ризиків і загроз. За таких умов, здавалося б, протидія корупції стає другорядною проблемою, а першочерговим завданням стає перемога у війні та відновлення територіальної цілісності і суверенітету України. Однак, нехтування проблемою корупції може стати причиною поразки у війні та втрати суверенітету держави. Тому, формування ефективної антикорупційної політики держави, з врахуванням воєнних загроз та ризиків є вкрай важливим та актуальним напрямом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретико-практичних аспектів протидії корупції стали предметом наукових досліджень цілої когорти науковців, зокрема до них належать: Армаш Н. О., Бадалова О. С., Береза О. Д., Белєвцева В. В., Білоцький О. В., Валюшко І. В., Васильєва О. І., Волошенко А. В., Дарвай В. В., Дика О. С., Дикий А. П., ванюта В. В., Клок О. В., Козак В. І., Користін О. Є., Кохан Г. В., Лавренюк Ю. Ф., Луценко М. М., Мельник С. І., Настюк В. Я., Наумчук К. М., Наумчук К. М., Наумчук К. М., Онишко О. В., Підберезький І. В., Прокопів Б. В., Ревак І. О., Сопілко І. М., Трепак В. М., Федорчак Х. Ю., Франчук В. І., Чубенко І. В., Яковенко Г. Б.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування антикорупційної політики держави.

Реалізація мети дослідження зумовила необхідність виконання наступних завдань дослідження:

- здійснити історико-теоретичний аналіз корупції як суспільного феномену;
- з'ясувати сутність антикорупційної політики держави;
- проаналізувати стратегічні напрями антикорупційної політики держави;
- здійснити аналіз впливу корупції на економіку України;
- встановити динаміку макроекономічних показників, що відображають ефективність антикорупційної політики;
- визначити інституційні особливості антикорупційної політики України;
- дослідити міжнародний досвід формування антикорупційної політики;
- сформулювати сучасні пріоритети антикорупційної політики держави з огляду на воєнні ризики та загрози.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які формуються у сфері протидії корупції.

Предметом дослідження є сучасна антикорупційна політика держави.

Методи дослідження. Для реалізації дослідження було використано низку загальнонаукових методів дослідження, а саме: метод теоретичного, історичного та компаративного аналізу, метод індукції та дедукції, метод синтезу, статистичний та графічний методи, метод абстрагування та теоретичного узагальнення, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістав подальший розвиток підхід до формування антикорупційної політики держави, який вирізняється від існуючих врахуванням воєнних ризиків та загроз, що дозволяє протидіяти корупції в сучасних умовах.

Основний зміст роботи. У першому розділі представлено історико-теоретичний аналіз корупції як суспільно-економічного феномену, встановлено сутність антикорупційної політики держави та з'ясовано стратегічні напрями формування антикорупційної політики.

У другому розділі здійснено аналіз впливу корупції на економіку держави, встановлено динаміку макроекономічних показників, що певною мірою відображають ефективність антикорупційної політики, проаналізовано інституційно-правові особливості антикорупційної системи в Україні.

У третьому розділі проаналізовано міжнародний досвід формування антикорупційної політики, визначено та обґрунтовано сучасні пріоритети формування антикорупційної політики.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 58 сторінок, із них основний текст – 53 сторінки, які містять 7 рисунків та 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

1.1. Історико-теоретичний аналіз корупції як суспільного феномену

Корупція, безумовно, є тим явищем, що несе вагомі загрози для суспільства, економіки держави та національної безпеки. Для протидії корупції, перш за все слід визначити її сутність та специфіку. Для цього проведемо історико-теоретичний аналіз аби з'ясувати причини виникнення цього явища в історичній ретроспективі та її особливостей на різних історичних відрізках. Загалом же, варто зауважити, що корупція є характерним явищем для будь-якої країни та політичної системи, різниця полягає тільки в розмірах її прояву та ступеню впливу на демократичні процеси в країні та на економіку [35]. Однак, масштаби та обсяги корупції, міра її проникнення у сфери людської діяльності та усі прошарки суспільства призвели до того, що корупцію розглядають як феномен соціально-економічних систем. Таке твердження підкреслює не тільки необхідність протидії корупції на сучасному етапі розвитку суспільних відносин, а й максимальної мобілізації усіх зусиль та ресурсів для забезпечення прозорості, цільової спрямованості та системності такого процесу [5].

Перш за все проаналізуємо історичні прояви корупції, що дасть змогу з'ясувавши причини її виникнення та форми прояву. Вважається, що корупція виникає одночасно із появою товарно-грошових відносин та формуванням перших владних інститутів і відповідно – державних чиновників. Відповідно, суть корупції полягає у вчиненні діяльності (нелегальній, протизаконній), що має місце у царині державного управління та політики і передбачає використання чиновниками своїх повноважень та можливостей для дій в особистих інтересах та для особистого збагачення. Таке представлення суті корупційної діяльності є найбільш поширеним та

найповніше відображає її сутність [6]. Варто також додати, що корупція розглядається як явище, яке спонукає до появи інших негативних явищ, зокрема організованої злочинності, олігархату тощо [14].

Перші корупційні прояви мали місце ще у стародавньому світі. Першим правителем, що увійшов в історію як ініціатор антикорупційних заходів став правитель шумерського міста-держави Лагаш на ймення Урукаш, що жив 4,5 тисячі років тому (XXIV до н.е.). варто також зазначити, що вживши низки заходів, іноді вкрай жорстоких, корупцію йому не вдалось подолати. Оскільки уже тоді вона мала системний характер та потребувала системних дій та заходів. За правління Лагаша вдалося викрити кілька найбільш великих та небезпечних проявів, що отримали вагомий резонанс, проте подолати інші прояви корупції не вдалося. Основними ж заходами, які вжив зазначений правитель стала реформа системи державного управління та судової системи. Можна констатувати, що за 4,5 тис. років у сучасній Україні корупція також проявляється у цих сферах, що свідчить про її тривалу «історію» та системність. Також можна стверджувати, що корупція виникає в момент, коли державний чиновник використовує свої повноваження та становище в особистих інтересах, ігноруючи інтереси суспільства та держави [3].

Корупція була також характерним явищем для древнього Єгипту. В окремі часові періоди вона настільки процвітала, що окремі державні чиновники наживали статків, які перевищували багатства самого правителя-фараона. У цей же час було введені певні заходи щодо протидії корупції. Такими заходами стала своєрідна декларація доходів та видатків. Механізм її реалізації полягав в аналізі видатків і їх співставлення із офіційними доходами чиновника. У разі якщо виникала велика розбіжність чиновник міг каратися смертною карою бо вважався корупціонером [40].

Корупція також мала місце у давньогрецьких полісах. Варто зауважити, що нині значна кількість дослідників притримуються думки, що корупція проявляється у тоталітарних та авторитарних режимах, однак грецькі поліси,

що також зазнали впливу корупції були осередками демократії. Тогочасні науковці – видатні філософи, наголошували на вкрай згубному впливі корупції на демократичне суспільство та на необхідності впровадження заходів протидії їй на державному рівні аби вони мали перманентний та системний характер. Більш того, саме в Древній Греції запанувала думка, що корупція має вкрай негативний вплив на духовність людини та руйнує її світоглядні цінності підміняючи їх матеріальними благами. Древньогрецький філософ Аристотель взагалі вважав, що корупція може спричинити не тільки занепад, а й руйнування демократичної держави. Відповідно, він вважав, що антикорупційні заходи повинні стати основою державної політики, що сприятиме процвітанню та розвитку суспільства [13].

За період свого розквіту, Римська імперія також зазнала нищівного впливу корупційного феномену. Власне, сам термін, як вважається, походить від латинського слова «corruptio», що можна перекласти як нищити, ламати, шкодити та фальсифікувати. Сферою його застосування у ті часи була судова система та практика. Згодом, цей термін поширився здебільшого на сферу державного управління, яка найбільше зазнала корупційного впливу. Оскільки, за часів свого розквіту Римська імперія володіла багатьма територіями та країнами Середземномор'я політична культура та традиції, а з ними й корупційні відносини поширились практично усією Європою. За таких обставин корупція справді стала тим феноменом без якого уже було неможливо сформувати владну вертикаль.

Вагомого розмаху набула корупція у часи Середньовіччя. Однак у ті часи вона набула доволі специфічної форми – частково легалізувалась. Йдеться про особливості феодальної системи тогочасного суспільного устрою та інститут церкви. Васально-феодальні відносини багатьох країн передбачали певну «владну монополію» васала на певній території. Система оподаткування складалася у доволі особливій формі – здебільшого васал повинен був збирати фіксовані розміри податків із селян та ремісників, а те що складало надлишок формувало його дохід. Відповідно надмірне

податкове навантаження та використання суспільних благ на користь чиновників стало узаконеною формою державного устрою. У часи Середньовіччя Церква стала тією інституцією, яка найбільше проникла корупційними зв'язками. Більш того, було сформовано доволі специфічний інструмент для віруючих парафіян – індульгенцію. Індульгенція стала також формою легалізованої корупції та передбачала свого роду «викуп» для церкви за прощення гріхів людині, що її придбала. Продаж індульгенцій був доволі поширеним засобом у ті часи, що приносив доволі вагомні статки священнослужителям. Вважаємо, що найгіршим наслідком окреслених корупційних проявів того часу стало формування суспільно установлених стандартів щодо сприйняття корупції як невід'ємної частини владної системи та формування відповідного менталітету.

Середньовічна спадщина доволі швидко «прижилась» у пізніші періоди та стала ґрунтом для формування владної ієрархії. Варто зауважити, що корупційні дії стали типовими прикладами для подальших етапів історії. Мала місце корупція і в управлінській системі східноєвропейських та азійських держав на кшталт Османська імперія, Московське Царство. Російська імперія та Річ Посполита. З огляду на те, що саме ці державні утворення, свого часу, контролювали території сучасної України, така практика стала також звичною і для нашого менталітету. Мабуть найбільших масштабів корупція досягла у Російській імперії. Така тенденція була зумовлена економічною та політичною відсталістю цієї імперії. Адже незважаючи на європейські тенденції, в росії панувала система владних відносин основана на феодальних відносинах та використання кріпацтва як безплатної робочої сили. Побудова такої владної системи призвела до перманентного спаду економіки та доволі слабкого розвитку науки та технологій. Як наслідок – російська імперія на межі XIX та XX ст. була однією із найвідсталіших у Європі. Значною мірою така ситуація стала наслідком корупції, що ускладнює побудову «прозорих» економічних відносин та демократичних інститутів.

Варто також проаналізувати корупційні тенденції, з точки зору історичної ретроспективи, території сучасної України. Ще з давніх часів для слов'янських племен, що населяли сучасну Україну було характерним явищем – племінна бюрократія. Тобто тогочасні чиновники та державні управлінці (на рівні племен та їх об'єднань) утримувалися за рахунок коштів громади. Знову ж таки перерозподіл матеріальних та фінансових благ в середині громади шляхом збирання податків відбувались за тогочасним звичаєм – частину доходів утримували чиновники у вигляді законних доходів. Враховуючи те, що протягом значного періоду часу для слов'янських племен було характерним відсутність центральної владної вертикалі, що посилювало вплив регіональних еліт та сприяло подальшому процвітанню «узаконеної» корупції. Побудова державних відносин за такою моделлю сприяла розвитку корупційних процесів та знову ж таки формувала відповідний тип свідомості щодо сприйняття корупції як невід'ємного суспільно-економічного феномену. Відповідно можемо констатувати, що корумпованість суспільно-політичних відносин була притаманною суспільству з давніх часів, оскільки корупційна діяльність мала «узаконену» форму та не каралась законом, а навпаки стверджувалась. Проте, з появою на теренах України вільних воїнів втікачів на дніпровських порогах та утворення козацтва як соціального класу, ситуація дещо змінилась. За часів Гетьманщини та національно-визвольної війни корупція стала розглядатись козацькою старшиною як деструктивна та неприйнятна форма відносин. Так у Договорах і Постановленнях Прав і вольностей Війська Запорозького (так звана конституція П. Орлика, 1710 р.) гостро засуджувались корупційні прояви вважалися суспільно небезпечними та загрозливими і переслідувались законом. Проте після занепаду козацької держави та окупація території України російською імперією та Річчю Посполитою корупція відроджується та набуває масового та системного характеру. Згодом територія нашої держави опинилась у складі радянського союзу [34]. Відповідно, з середини 60-х років також зазнала системних проявів корупції

на усіх рівнях. Не покращилась ситуація на початку періоду незалежності України. Відсутність сильної владної вертикалі та слабкість демократичних інститутів призвели до процвітання корупції. Причинами, що призвели до такого ефекту стала «радянська ментальність» та відсутність ринкових механізмів та демократичних інститутів. Нинішній період розвитку держави характеризується наявністю багатьох антикорупційних заходів та значного рівня суспільного невдоволення рівнем корупції в країні. Відповідно зараз застосовуються доволі серйозні заходи для протидії корупції в Україні.

1.2. Сутність антикорупційної політики держави

Усім державам притаманні певні функції, що реалізуються в межах певних напрямів та представлені відповідними завданнями. Саме ці функції розкривають суть держави, її значення та роль для суспільства, його розвитку та безпеки. Певні державні функції, зокрема захист та оборона, забезпечення національної безпеки, охорони публічного порядку тощо, це ті тригери, що призвели до виникнення та формування держави як інституту.

Незважаючи на те, що протягом багатьох історичних періодів ці функції зазнавали змін та модифікації їхнє значення є вкрай важливе і для сучасної держави. Період кінця XIX початку XXI ст. став періодом формування нових функцій держави, зокрема охорона здоров'я, освіта, соціальний захист населення та соціальне страхування, охорона навколишнього природного середовища та відтворення довкілля. Поява таких функцій стала наслідком формування нових векторів державного розвитку – соціальної держави та зеленої економіки. В залежності від історичних традицій, національних особливостей і суспільного ладу у тій чи іншій країні держава покладає на себе і інші функції. Наприклад, в радянському союзі безпосереднє управління усіма економічними процесами та об'єктами складало виключну монополію держави та партії [34; 38].

Стосовно сучасного періоду розвитку суспільної думки, то варто зауважити, що нинішні реалії характеризуються наявністю біполярних тенденцій: повного державного контролю та певною мірою лібералізації державного контролю. Відповідно, крайніми проявами таких тенденцій можуть стати тоталітаризм та анархія. Саме тому, застосовуються зазвичай поєднання двох варіантів та пошук «золотої середини», що може сприяти до розвитку корупції «в середині» державної системи.

Проте, зважаючи на тенденції глобалізації, корупція стає не тільки проблемою національних держав, вона перетворилася у глобальну проблему, що потребує заходів протидії їй відповідного масштабу. Зважаючи на проведений історико-теоретичний аналіз корупції можна констатувати, що корупція має доволі тривалу історію та була притаманна суспільству на усіх етапах його формування та розвитку, тому протидія корупції повинна містити системний та всеохоплюючий характер. Адже, відсутність перманентних заходів протидії корупції може призвести та призводить до неефективності такої системи заходів [10]. Більш того, в процесі реалізації антикорупційної політики держави слід постійно здійснювати моніторинг її ефективності та адекватно реагувати на певні зміни, що викликані сучасними реаліями, розвитком технологій тощо [23].

Варто також зазначити, що результативність антикорупційної політики держави більшою мірою залежить від таких чинників [20]:

- політичної волі керівництва держави;
- законодавчого забезпечення;
- створення ефективної системи державних органів протидії корупційним проявам;
- формування та реалізація ефективної антикорупційної політики;
- дієві антикорупційні заходи.

Також важливим є відповідність окресленої системи міжнародним стандартам та передовому досвіду країн світу.

Також слід з'ясувати перелік тих чинників, що впливають на високий рівень корупції в країні [11; 19]:

- непрозорість діяльності органів центральної та місцевої влади;
- відсутність доступу до системи звітності діяльності органів центральної та місцевої влади;
- відсутність політичної волі для застосування антикорупційних заходів;
- неефективна робота правоохоронних органів та спеціалізованих установ, які теж піддалися впливу корумпованих чиновників та інших суб'єктів корупції;
- наявність непрозорої та доволі розгалуженої системи видачі дозволів та ліцензій;
- доволі потужне лобі олігархату, що блокує прийняття антикорупційних реформ;
- наявність доволі серйозного конфлікту інтересів органів та служб, що покликані протидіяти проявам корупції і відповідно їх неспроможність реалізувати свої функції;
- недотримання принципів професійної етики на державній службі та у правоохоронній сфері;
- недосконалість законодавства щодо захисту прав власності;
- недотримання антикорупційного законодавства та його недосконалість;
- недосконалість судової системи;
- відсутність системності в роботі з виявлення корупції в органах державної влади;
- відсутність громадського контролю за доходами та видатками посадовців та політичних діячів;
- відсутність дієвих механізмів участі громадськості у процесі формування та впровадження антикорупційної політики держави та окремих заходів.

Варто також наголосити, що функція боротьби із корупцією є складовою функції боротьби із злочинністю. Натомість, в сучасних реаліях, антикорупційна діяльність в державі повинна стати окремою функцією, що сприятиме її цілеспрямованості та підвищенню ефективності заходів. Такий підхід повинен застосовуватись у всіх країнах, включно із тими де рівень корупції є мінімальним. Адже, процеси глобалізації можуть стати причиною, так званого «експорту корупції» у ці країни.

1.3. Стратегічні напрями антикорупційної політики держави

Для реалізації мети дослідження, перш за все, слід встановити стратегічні напрями державної антикорупційної політики. Визначення зазначених напрямів дозволить здійснити їх критичний аналіз та встановити прогалини державної антикорупційної політики, що, своєю чергою, дозволить їх усунути та забезпечити реалізацію ефективних антикорупційних заходів. Отож, до стратегічних напрямів державної антикорупційної політики зараховуємо [4]:

- удосконалення законодавства;
- протидія політичній корупції;
- формування системи контролю за розподілом та витратами бюджетних коштів;
- формування надійності судової гілки влади та забезпечення правосуддя;
- вдосконалення діяльності правоохоронних органів та відповідних спецслужб;
- упорядкування системи і організаційної структури, а також проведення ревізії функцій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- формування принципів «відкритості» та «прозорості» у діяльності державних посадовців та чиновників;
- здійснення контролю доходів та видатків державних посадовців та чиновників;
- регулювання та координація антикорупційної політики та окремих заходів.

Перейдемо до ретельного аналізу усіх вище перелічених заходів. Отож, удосконалення законодавства полягає в усуненні усіх так званих прогалін, що уможлиблюють чи полегшують корупційні прояви. Основними недоліками вітчизняного законодавства в частині антикорупційних заходів та проявів, зокрема [22; 32]:

- виконання певних норм права потребує від адресата витрати значної кількості ресурсів, що обтяжує його бажання реалізовувати свої права та сприяє корупції;
- законодавчі норми формують доволі широке «поле повноважень» посадовця та дають йому змогу діяти у доволі різних напрямках, що потенційно сприяє корупційним проявам;
- у законодавстві відсутні норми щодо регулювання діяльності посадовця, що дозволяє останньому діяти на власний розсуд та сприяє корупційним проявам;
- законодавчі норми доволі часто наділяють посадовців та відповідні органи державної влади правом приймати підзаконні нормативні акти, відповідно такі норми посилюють ймовірність написання та прийняття норм відповідно до інтересів обмеженого кола осіб, зазвичай представників олігархату;

Наступним розглянемо стратегічний напрям державної антикорупційної політики – протидія політичній корупції. Загалом політична корупція – це процес використання ресурсів, що є у державній чи комунальній власності для реалізації цілей певних політичних сил. варто також зазначити, що політична корупція є доволі поширеним явищем у сучасному світі. Проте,

причинами та сприятливими чинниками для її процвітання є або недосконалість владного інституційного механізму в державі або ж різного роду функціональні чинники. Варто також наголосити, що причинами високого рівня корупції в Україні вчені та дослідники зазвичай вважають саме недосконалість владного інституційного механізму. Відповідно, для протидії корупційним проявам варто перш за все здійснити модернізацію інституційного механізму держави аби усунути сприятливі «ніші» для корупційних діянь [24].

Вагомого значення набирає стратегічний напрям державної антикорупційної політики – формування системи контролю за розподілом та витратами бюджетних коштів. Зазначений стратегічний напрям антикорупційної політики є мабуть найбільш вагомим, оскільки доступ до розподілу бюджетних коштів зазвичай формує доволі багато стимулів для їх привласнення чи нецільового використання. Цей напрям є доволі складним (для формування антикорупційної політики та реалізації антикорупційних заходів) але доволі важливим. Натомість посилення корупційних проявів щодо розтрат та нецільового використання бюджетних коштів прямо загрожує демократичним цінностям та може призвести до соціального та економічного занепаду, а отже становить загрозу національній безпеці [33].

Зміцнення формування надійності судової гілки влади та забезпечення правосуддя як стратегічний напрям державної антикорупційної політики є також доволі важливим [26]. Варто зазначити, що стосовно країн із високим рівнем демократії та розвиненої економіки такий напрям не є вагомим, проте наша держава переживає перехідний період, і саме недосконалість судової гілки влади є потенційним чинником корупційних проявів. Загалом же реформування судової гілки влади потребує різноманітних заходів, що передбачають: створення нових інститутів в системі правосуддя; структурну трансформацію системи судочинства; заходи щодо зміни правової свідомості представників судочинства тощо.

Стосовно стратегічного напрямку державної антикорупційної політики – вдосконалення діяльності правоохоронних органів та відповідних спецслужб, варто зазначити, що цей напрям є також доволі вагомим. Незважаючи на досконалість попередньо згаданих напрямів, злагоджена та ефективна діяльність правоохоронних органів та спецслужб є дуже затребуваною, оскільки корупція потребує системної протидії та проявляється у всіх сферах діяльності людини. Відповідно зазначений напрям потребує заходів у двох стратегічних напрямках [41]:

- мінімізація корупційних проявів;
- підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та спецслужб.

В межах зазначеного стратегічного напрямку варто також звернути увагу на поняття – конфлікт інтересів у процесі протидії корупції. Представники правоохоронних органів розслідуючи певні корупційні правопорушення стосовно своїх колег дуже часто піддаються дії конфлікту інтересів та самі стають суб'єктами корупційних правопорушень [21].

Наступним стратегічним напрямом державної антикорупційної політики є упорядкування системи і організаційної структури, а також проведення ревізії функцій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Окреслений напрям політики полягає у реалізації так званої адміністративної реформи, що повинна мати антикорупційний вектор та спрямовуватись на забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади та їх діяльності. реалізація цього напрямку в умовах війни росії проти України і справді є ускладненою, оскільки така відкритість становитиме джерело витоків інформації, яка може стати зброєю в руках ворога. Проте, такий вектор діяльності є вкрай важливим для формування громадянського суспільства та розбудови демократичних цінностей.

До стратегічних напрямів державної антикорупційної політики належить також формування принципів «відкритості» та «прозорості» у діяльності державних посадовців та чиновників. Такий напрям антикорупційної

політики зазвичай є результатом та причиною інституційних реформ. Не слід зайвий раз зупинятись на визначенні вагомості ролі матеріального та фінансового забезпечення суб'єкта антикорупційної діяльності. Мотивація працівника правоохоронних органів у сфері протидії корупції багато в чому залежить від рівня його забезпечення та рівня зарплатні. Відповідно, окреслений напрям стане ефективним інструментом антикорупційної політики у разі належного матеріального забезпечення суб'єкта антикорупційної діяльності [39].

Перейдемо до аналізу наступного стратегічного напрямку державної антикорупційної політики – здійснення контролю доходів та видатків державних посадовців та чиновників. Не менш важливий напрям, що полягає у максимальній відкритості доходів та видатків працівників правоохоронних органів та спецслужб. Досягається така відкритість за рахунок формування демократичних інститутів управління та формування громадянського суспільства [11].

На завершення проаналізуємо стратегічний напрям державної антикорупційної політики – регулювання та координація антикорупційної політики та окремих заходів. Аналізуючи цей напрям зазначимо, що він передбачає не стільки певні напрями, скільки власне методологію реалізації антикорупційної політики держави. Стратегічний напрям передбачає удосконалення цієї методології для злагодженої та взаємоузгодженої взаємодії усіх органів у сфері антикорупційної діяльності.

Висновки до розділу 1

В результаті здійсненого аналізу встановлено історичну трансформацію корупції від суспільно прийнятної до суспільно неприйнятної діяльності. Варто зазначити, що корупція була характерним явищем для усього періоду розвитку людства. Можемо підсумувати, що корупція потребує дуже ґрунтового та системного підходу для її подолання, що в першу чергу потребує формування доволі високого рівня антикорупційної свідомості у громадян. Відповідно, усвідомлення деструктивної ролі корупції широкими верствами населення є тим тригером, що значною мірою сприяє формуванню антикорупційної політики.

Встановлено основні чинники, що впливають на результативність антикорупційної політики держави, а саме: політична воля керівництва держави; законодавче забезпечення; створення ефективної системи державних органів протидії корупційним проявам; формування та реалізація ефективної антикорупційної політики; дієві антикорупційні заходи.

Також було ідентифіковано чинники, що спричиняють високий рівень корупції в країні: непрозорість діяльності органів центральної та місцевої влади; відсутність доступу до системи звітності діяльності органів центральної та місцевої влади; відсутність політичної волі для застосування антикорупційних заходів; неефективна робота правоохоронних органів та спеціалізованих установ; наявність непрозорої та доволі розгалуженої системи видачі дозволів та ліцензій; доволі потужне лобі олігархату, що блокує прийняття антикорупційних реформ; наявність доволі серйозного конфлікту інтересів органів та служб; недотримання принципів професійної етики на державній службі та у правоохоронній сфері; недосконалість законодавства щодо захисту прав власності; недотримання антикорупційного законодавства та його недосконалість; недосконалість судової системи; відсутність системності в роботі з виявлення корупції в органах державної влади; відсутність громадського контролю за доходами та видатками

посадовців та політичних діячів; відсутність дієвих механізмів участі громадськості у процесі формування та впровадження антикорупційної політики держави та окремих заходів.

Проведений аналіз дав змогу встановити основні стратегічні напрями державної антикорупційної політики, серед яких: удосконалення законодавства; протидія політичній корупції; формування системи контролю за розподілом та витратами бюджетних коштів; формування надійності судової гілки влади та забезпечення правосуддя; вдосконалення діяльності правоохоронних органів та відповідних спецслужб; упорядкування системи і організаційної структури, а також проведення ревізії функцій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; формування принципів «відкритості» та «прозорості» у діяльності державних посадовців та чиновників; здійснення контролю доходів та видатків державних посадовців та чиновників; регулювання та координація антикорупційної політики та окремих заходів.

РОЗДІЛ 2

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ

2.1. Аналіз впливу корупції на економіку держави

Виходячи із результатів попередньо проведеного теоретичного аналізу можемо зробити висновок, що корупція є ключовою загрозою для розвитку демократичних цінностей, формування громадянського суспільства та суспільного розвитку загалом. Варто також наголосити, що глобалізація світової фінансово-економічної системи призвела до появи нових викликів та загроз, зокрема й таких, що сприяють розвитку корупції в глобальному вимірі. Така тенденція сприяла тісній інтеграції національних економічних систем, що дозволило корупції вийти за межі національних держав та проникнути у глобальні інститути, суттєво впливаючи на архітектуру міжнародних відносин. За таких умов, основними «донорами» корупції є країни, що розвиваються та малорозвинені країни, що стають повноправними членами зазначених вище міжнародних організацій. Одним із такого роду наднаціональних утворень є Європейський Союз.

Варто зазначити, що країни-лідери ЄС протягом кількох останніх десятиліть намагалися уніфікувати фінансово-економічну та зовнішньоекономічну політику об'єднання. Вагомого впливу зазнала сфера легалізації економіки та, особливо, протидії корупції. В результаті, усі країни, що мають прагнення до інтеграції в ЄС повинні дотримуватися строгих настанов у згаданих сферах. Україна ще задовго до початку повномасштабного вторгнення російської федерації заявила свої проєвропейські наміри та прагнення стати частиною ЄС. Таке прагнення потребує значних зусиль усіх органів державної влади заради формування потужної системи антикорупційних заходів, що безумовно є пріоритетною вимогою для вступу до ЄС.

Проте, окреслений напрям співпраці не є єдиним, окрім того можна виокремити ще такі основні напрями:

- удосконалення енергетичної системи з метою підвищення її ефективності задля забезпечення енергетичної безпеки України;
- нормалізація інвестиційної політики та створення сприятливого середовища для залучення інвестора;
- імплементація норм ЄС задля максимальної гармонізації законодавства України;
- забезпечення екологічної безпеки, формування дієвих заходів щодо захисту навколишнього природного середовища та збереження природи;
- формування оптимальної транспортно-логістичної інфраструктури та її удосконалення;
- розвиток транскордонного співробітництва;
- забезпечення вільного руху технологій та інновацій задля обміну науково-технічними розробками.

Для того аби внести чіткість та ясень для України була розроблена «дорожня карта». Тобто перспективний план, що містить ключові 24 напрями удосконалення суспільного життя та навколишнього природного середовища. Виконання цієї «дорожньої карти» уможливить вступ України до ЄС. Для виконання усіх передбачених етапів «дорожньої карти» встановлено період до 2024 року.

Варто додати, що наша держава доволі активно почала реалізовувати усі етапи цього плану ще до 2022 року. Повномасштабне вторгнення російської федерації дещо зупинило цей процес. Однак у 2023 році спостерігається значне пожвавлення зусиль для реалізації «дорожньої карти». У таблиці 2.1 можемо проаналізувати прогрес щодо виконання 24 пунктів дорожньої карти у динаміці за 2022-2023 рр.

Таблиця 2.1

Стан виконання угоди про асоціацію

№	Основні сфери	Відсоток виконання	
		2022	2023
1	політичний діалог, нацбезпека і оборона	86 %	89 %
2	ЮСБ, права людини	88 %	91 %
3	державні закупівлі	86 %	88 %
4	технічні бар'єри в торгівлі	86 %	87 %
5	підприємництво	85 %	88 %
6	управління державними фінансами	74 %	90 %
7	гуманітарна політика	89 %	91 %
8	освіта, молодь, навчання	81 %	86 %
9	статистика та обмін інформацією	84 %	96 %
10	енергоефективність та ЖКГ	70 %	75 %
11	оподаткування	84 %	88 %
12	санітарні та фіто санітарні заходи	64 %	72 %
13	навколишнє природне середовище та цивільний захист	61 %	77 %
14	сільське господарство	52 %	63 %
15	захист прав споживачів	48 %	48 %
16	митні питання	52 %	60 %
17	наука, технології та інновації, космос	52 %	60 %
18	соціальна політика та трудові відносини	45 %	54 %
19	громадське здоров'я	64 %	66 %
20	енергетика	58 %	75 %
21	фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством	24 %	24 %
22	фінансовий сектор	62 %	67 %
23	інтелектуальна власність	61 %	94 %
24	транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги	47 %	53 %

Розроблено автором на основі [25; 37].

Представлені результати аналізу ілюструють хорошу динаміку – 22 з 24 пунктів досягли рівня виконання у понад 50 %. Тільки один напрям демонструє результат менше 25 %. Варто також відзначити напрями, прогрес яких є найбільшим за останні два роки – управління державними фінансами

(+16 %); навколишнє природне середовище та цивільний захист (+16%); енергетика (+17%); інтелектуальна власність (+33 %). Загалом рівень виконання «дорожньої карти є досить задовільний» та підтверджує прагнення нашої держави стати членом європейської родини та відповідну політичну волю керівництва країни.

Проведемо також аналіз впливу корупції на економіку країни та встановлення наслідків такого впливу (рисунок 2.1).

Рис. 2.1. Вплив корупції на економічний розвиток держави.

Розроблено автором на основі [8; 16].

Отримані результати теоретичного аналізу дозволяють ідентифікувати корупційні явища, що найбільше впливають на суспільство. Взаємозалежність та взаємозв'язок таких процесів можна проаналізувати на рисунку 2.2.

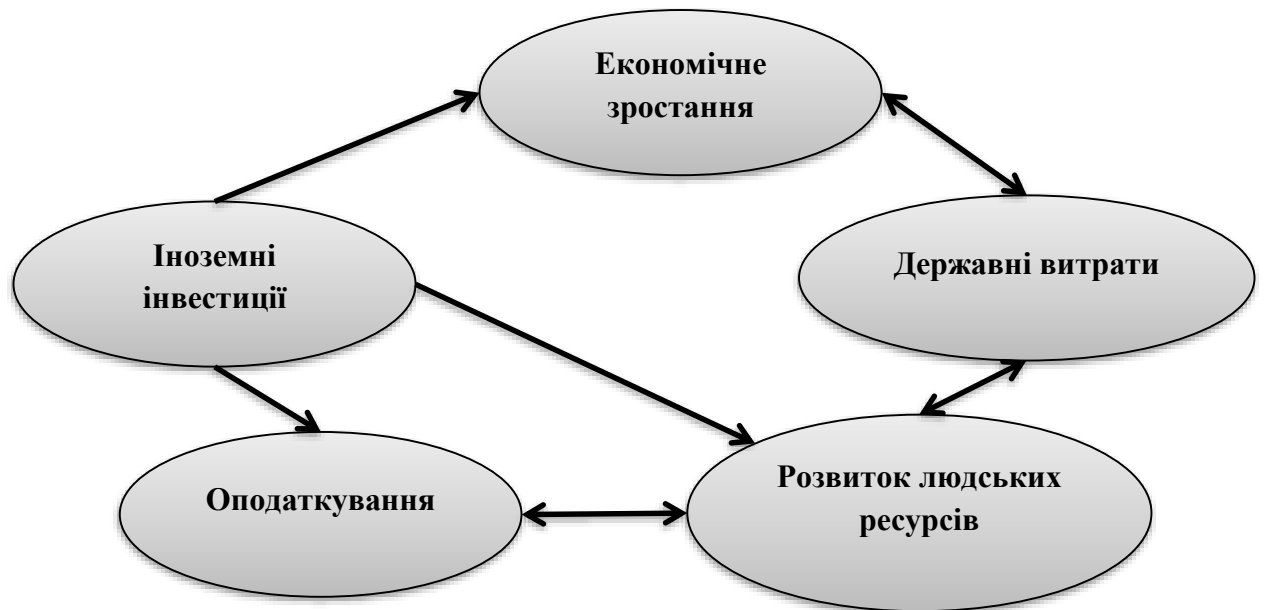

Рис. 2.2. Взаємовплив складових економічного зростання.

Розроблено автором на основі [15; 18].

Зауважимо, що посилення корупційних проявів сприятиме зниженню інвестиційної привабливості країни, що, своєю чергою, матиме вплив на інтеграційні процеси [9]. Тому слід виокремити основні негативні наслідки впливу корупції на державу загалом, серед них:

- зниження рівня економічної активності населення;
- зміна структури державних та суспільних фінансів;
- зниження темпів індексу людського розвитку.

2.2. Макроекономічний вимір корупційного впливу

Безумовно корупційні прояви мають вагомий вплив на суспільство та економіку загалом. Відповідно, для того аби оцінити антикорупційні заходи варто також проаналізувати основні макроекономічні показники, що в певній мірі відображають ефективність антикорупційної політики держави. Як уже зазначалось, корупція протягом тривалого періоду часу була характерним явищем для суспільно-економічних відносин. Тому для розробки ефективної антикорупційної політики держави варто встановити причини корумпованості посадовців та високого рівня корупції загалом. Серед таких причин можна виокремити:

- стійка та довготривала традиція домінування неформальних відносин у суспільстві та владі зокрема, домінування ефекту «кумівства»;
- відсутність або недосконалість інклюзивних інститутів;
- поєднання бізнесових і політичних еліт, перетворення представників бізнесу в політичну еліту;
- низький рівень розвитку демократичних інститутів та домінування екстрактивних інститутів;
- низький рівень розвитку правової культури громадськості та високий рівень чиновницького свавілля;
- недосконалість судової гілки влади та корумпованість суддів, що ускладнює правосуддя;
- домінування так званої кланової системи;
- високий рівень бюрократії щодо державного та публічного управління.

Для реалізації нашого дослідження проведемо аналіз впливу корупції соціально-економічну систему шляхом розрахунку певних макроекономічних показників, а саме:

- індекс сприйняття корупції в Україні;

- рівень тіньової економіки;
- індекс легкості ведення бізнесу;
- індекс економічної свободи.

Проаналізувавши динаміку окреслених показників здійснимо прогнозування тенденцій цих показників на період до 2028 року.

Отож, проаналізуємо індекс сприйняття корупції. Методика розрахунку цього показника передбачає оцінку рівня корупції через призму громадської думки. Динаміка індексу сприйняття корупції та прогнозування його тенденцій для України представлено на рисунку 2.3.

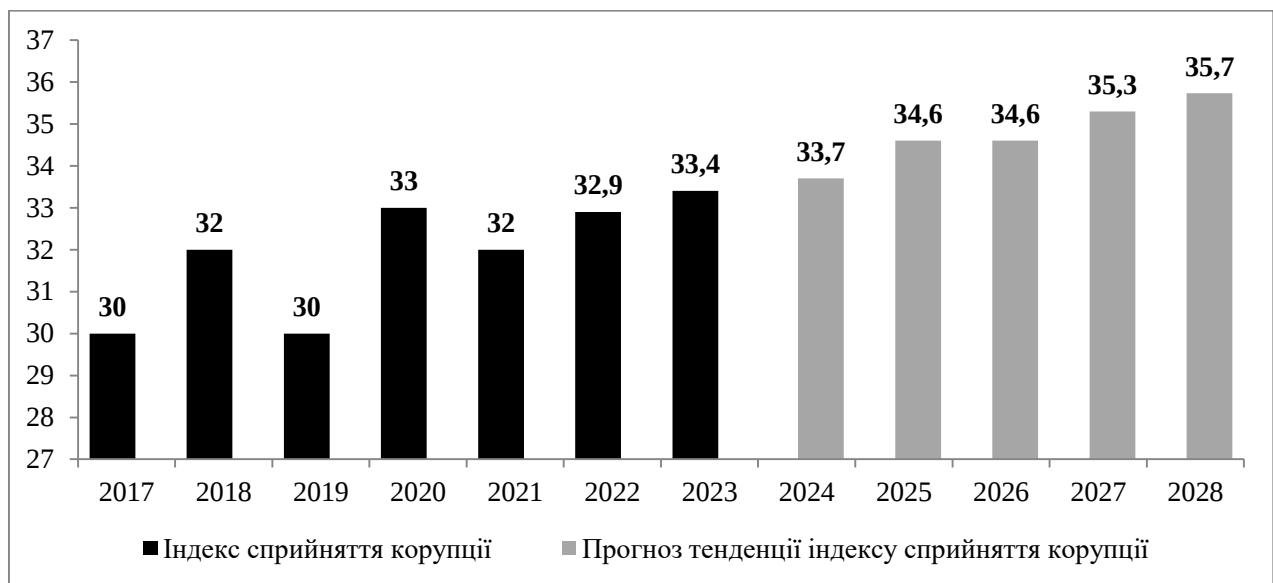

Рис. 2.3. Динаміка та прогноз тенденції індексу сприйняття корупції.

Розроблено автором на основі [2; 12].

Результати проведеного аналізу та прогнозування тенденцій індексу сприйняття корупції демонструють доволі позитивну динаміку. Така динаміка має вкрай сприятливий вплив на антикорупційну політику держави та викликає позитивну оцінку з боку наших європейських партнерів.

Для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, тобто виявлення причин, що вплинули на тенденції індексу сприйняття корупції проведемо аналіз її динаміки з 1998 по 2023 рр. (рис. 2.4).

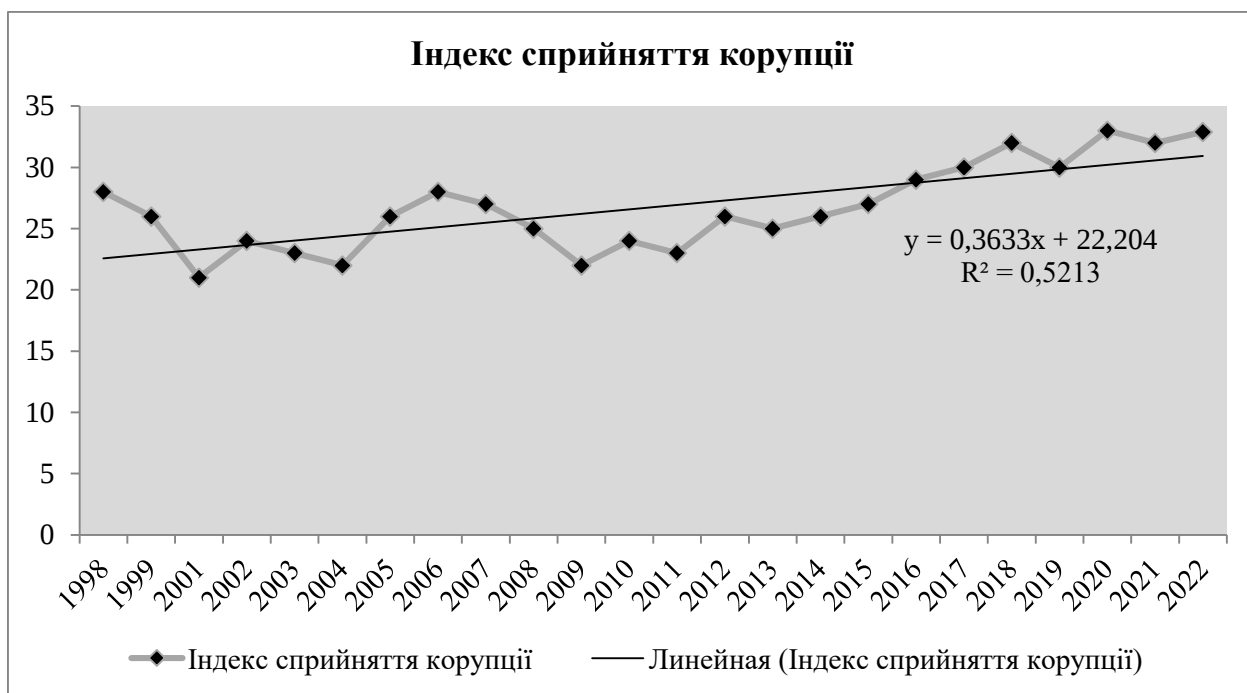

Рис. 2.4. Динаміка індексу сприйняття корупції 1998 – 2022 рр.

Розроблено автором на основі [2; 12].

Як видно з графіку тенденція зазначеного індексу отримала перманентно позитивну динаміку з 2014 року. До цього часу, протягом 1998 – 2013 рр. зміна тенденцій індексу не була відчутною, спостерігалось або часткове зростання значення індексу або його спад. Можемо припустити, що така тенденція (зростання після 2014 р.) викликана саме російською агресією, що розпочалась у 2014 році у формі гібридної війни. Така агресія стала свого роду «переломним» моментом для українського соціуму, що дало можливість усвідомити для кожного громадянина важливість демократичних цінностей та пагубний вплив на них корупції.

Наступним етапом стане оцінка стану та тенденцій рівня тіньової економіки (рис. 2.5). також здійснимо аналіз за період 2017-2022 рр. та проведемо прогнозування значення індексу до 2028 року.

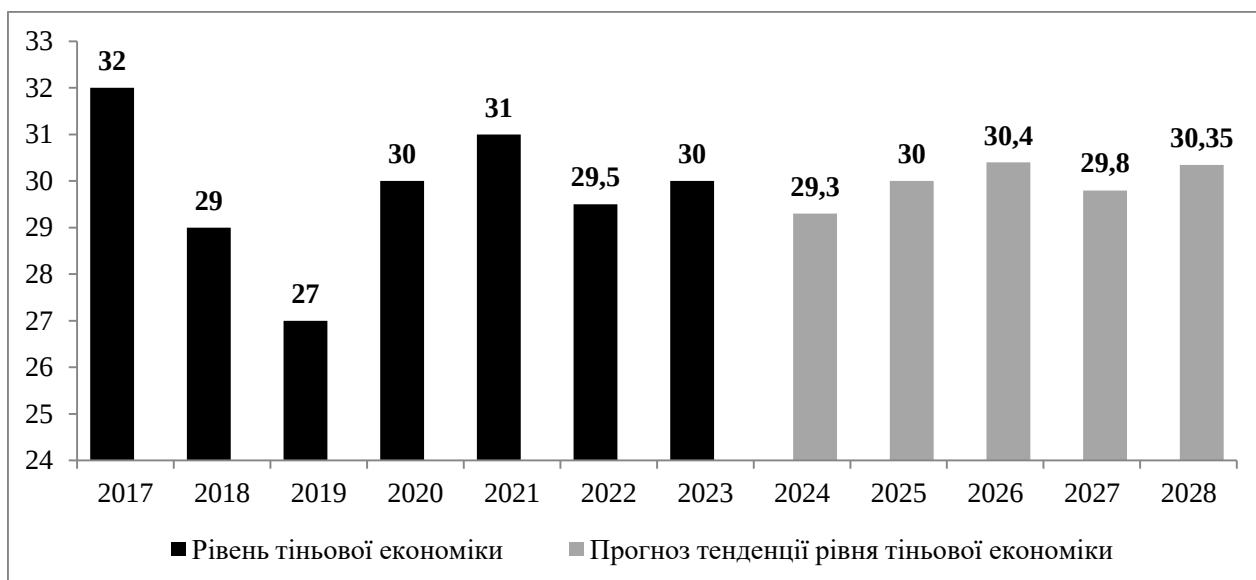

Рис. 2.5. Динаміка та прогноз тенденції рівня тіньової економіки.

Розроблено автором на основі [2; 12].

Результати розрахунків мають доволі двозначну тенденцію. Перш за все спостерігається поступове зменшення обсягів тіньової економіки, що свідчить про позитивні тенденції. З іншого кута зору, загалом тенденція є нестійкою, з почерговим незначним зменшення та збільшенням рівня, що свідчить про недосконалість заходів державної протидії проявам тіньової економіки.

Наступним кроком стане оцінка та стану та динаміки індексу легкості ведення бізнесу (рис. 2.6).

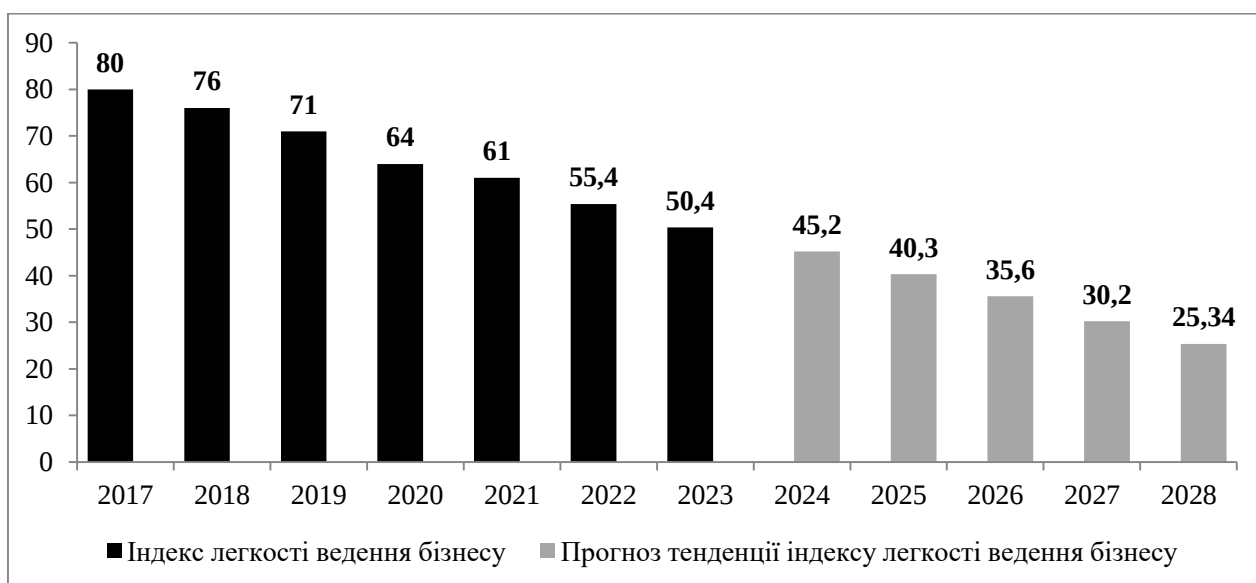

Рис. 2.6. Динаміка та прогноз тенденції індексу легкості ведення бізнесу.

Розроблено автором на основі [1; 2; 12].

Результати аналізу демонструють загалом доволі позитивну динаміку зазначеного індексу протягом 2017-2022 років. Протягом аналізованого періоду значення індексу поступово спадає, що свідчить про спрощення умов діяльності для бізнесу в країні. Не менш позитивним є результати прогнозування тенденцій індексу на 2023-2028 роки. Протягом цього періоду значення індексу перманентно спадатиме, що відобразатиметься у позитивному впливі на економіку країни.

Також проаналізуємо індексу економічної свободи в Україні. Результати розрахунків за 2023-2028 роки представимо на рисунку 2.7.

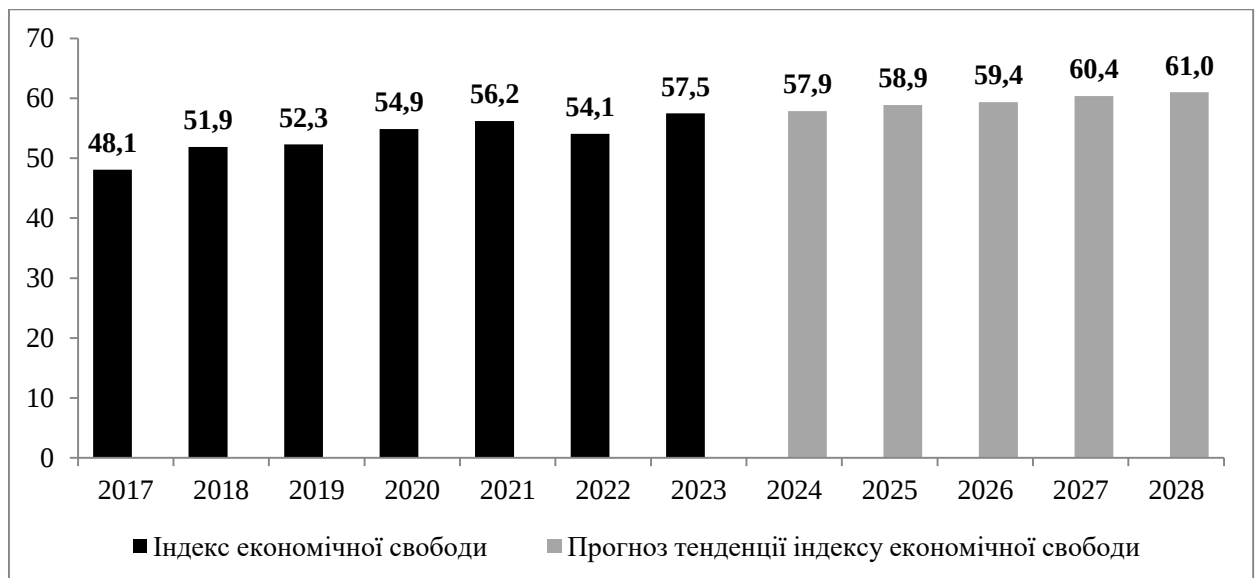

Рис. 2.7. Динаміка та прогноз тенденції індексу економічної свободи.

Розроблено автором на основі [2; 12].

Аналіз демонструє, що протягом 2017-2023 рр. тенденція індексу економічної свободи є доволі позитивною. За аналізований період значення індексу зростало. Результати прогнозування демонструють також позитивну тенденцію.

2.3. Інституційні особливості антикорупційної системи в Україні

Ефективна антикорупційна політика повинна ґрунтуватися на доволі потужній законодавчій базі. Крім того, для реалізації зазначеної політики повинні ефективно працювати відповідні інституції. Варто наголосити, що високий рівень корупції в країні турбує не тільки громадськість, а й світову спільноту загалом. Адже, Україна перебуває в стані війни з російською федерацією, а міжнародна підтримка України від наших союзників може припинитись у разі різко підвищення рівня корупції. Більш того, статус «кандидата на членство» в ЄС був наданий Україні свого роду авансом і для того щоб підтвердити його та стати повноправним членом ЄС проблема корупції в країні повинна бути вирішена.

В межах цього підрозділу дослідимо інституційні та правові особливості діяльності антикорупційних органів та запропонуємо напрями їх удосконалення.

Варто зауважити, що останні роки засвідчили рішучість України щодо боротьби з корупцією, що вилилось у вагомій ініціативі щодо зміни та удосконалення антикорупційного законодавства. Загалом ці зміни пов'язані із уніфікацією та приведення вітчизняних правових норм до європейських стандартів. Перелік таких законодавчих ініціатив містить є доволі вагомим, зокрема це такі законодавчі акти: закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021-2025 рр.» [30], «Про запобігання корупції» [29], «Про Національне антикорупційне бюро України» [31]. Мабуть найважливішим є саме закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», оскільки цей закон передбачає створення спеціалізованого органу, що уповноважений протидіяти корупційним проявам.

Перейдемо до дослідження інституційних особливостей діяльності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) – таблиця 3.1.

Таблиця 3.1.

Інституційні особливості діяльності НАБУ

Орган	Повноваження	Особливості
Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	досудового розслідування кримінальних правопорушень, а й проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, вжиття заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, забезпечення на умовах конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення, тощо.	можливість в окремих випадках розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, зокрема, якщо це пов'язано з попередженням, виявленням, припиненням та розкриттям зазначених вище кримінальних правопорушень; зазначене процесуальне рішення приймається директором НАБУ та за погодженням із прокурором САП, водночас за загальним правилом питання підслідності кримінальних проваджень прокурор вирішує самостійно; персональна підслідність злочинів, передбачених КК України, які були вчинені службовою особою НАБУ (окрім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), детективам підрозділу внутрішнього контролю НАБУ

Розроблено автором на основі [31; 42].

Дослідимо також інституційні особливості діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – таблиця 3.2.

Таблиця 3.2.

Інституційні особливості діяльності НАЗК

Орган	Повноваження	Особливості
Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	аналіз рівня корупції в Україні та розроблення на його основі Антикорупційної стратегії, державної програми з її реалізації, моніторинг їх виконання; аналіз чинного законодавства та виявлення корупційних норм у ньому; здійснення контролю за дотриманням правил етичної поведінки, законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів; координація та надання методичної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування у виявленні та усуненні корупціогенних ризиків у їх діяльності, погодження та контроль виконання антикорупційних програм у цих органах; перевірка декларацій публічних службовців, здійснення моніторингу способу їх життя, ведення Єдиного державного реєстру таких декларацій; державний контроль за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням партіями виділених з державного бюджету коштів, своєчасністю подання партіями відповідних звітів і достовірністю включених до них відомостей, затвердження розподілу виділених з державного бюджету коштів на фінансування статутної діяльності політичних партій; співпраця з викривачами корупції, їх правовий та інший захист; розробка Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання. Антикорупційну стратегію НАЗК розробляє на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії. Після прийняття ВРУ Антикорупційної стратегії НАЗК проводить моніторинг, координацію та оцінку ефективності її виконання	За діяльністю НАЗК здійснюється громадський контроль, що забезпечується Громадською радою, яку утворюється та формується КМУ з 15 осіб за результатами конкурсу

Розроблено автором на основі [29; 30; 42].

На завершення проведемо дослідження інституційних особливостей діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) – таблиця 3.3.

Таблиця 3.3.

Інституційні особливості діяльності САП

Орган	Повноваження	Особливості
Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)	підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом;	САП становить самостійну ланку системи прокуратури України; Утворення САП, визначення її структури і штату здійснює Генпрокурор України за погодженням з Директором Національного антикорупційного бюро України; Призначення на адміністративні посади в САП здійснює Генеральний прокурор за результатами відкритого конкурсу. Призначення прокурорів САП здійснює її керівник за результатами відкритого конкурсу; Спеціалізована антикорупційна прокуратура розташована в службових приміщеннях НАБУ або в службових приміщеннях прокуратури, які розташовані окремо від інших службових приміщень прокуратури; в органах прокуратури України з 24.06.2016 запроваджено порядок таємної перевірки доброчесності прокурорів; приводом для проведення таємної перевірки доброчесності є інформація, яка свідчить про недостовірність одного або кількох тверджень, зазначених прокурором в анкеті доброчесності. У разі наявності такої інформації будь-яка особа може надати її до управління внутрішньої безпеки Генеральної інспекції Офісу Генерального прокурора одним з найбільш зручних способів нижче зазначених способів

Розроблено автором на основі [29; 30; 42].

Підсумовуючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок, що формування інституційно-правового механізму протидії корупції є загалом тим чинником, який сприяє не тільки боротьбі з корупцією, а й посиленню євроінтеграційних процесів та здобуття воєнної перемоги над ворогом.

Висновки до розділу 2

Встановлено основні негативні наслідки впливу корупції на державу загалом, серед яких: зниження рівня економічної активності населення; зміна структури державних та суспільних фінансів; зниження темпів індексу людського розвитку.

Результати проведеного аналізу виконання «дорожньої карти» Україна – ЄС свідчать про позитивну динаміку. Оскільки, 22 з 24 пунктів досягли рівня виконання у понад 50 %. Тільки один напрям демонструє результат менше 25 %. Варто також відзначити напрями, прогрес яких є найбільшим за останні два роки – управління державними фінансами (+16 %); навколишнє природне середовище та цивільний захист (+16%); енергетика (+17%); інтелектуальна власність (+33 %). Загалом рівень виконання «дорожньої карти» є досить задовільним та підтверджує прагнення нашої держави стати членом європейської родини та відповідну політичну волю керівництва країни.

В результаті здійсненого теоретичного аналізу встановлено основні причини, що впливають на рівень корупції та корумпованість чиновників: стійка та довготривала традиція домінування неформальних відносин у суспільстві та владі зокрема, домінування ефекту «кумівства»; відсутність або недосконалість інклюзивних інститутів; поєднання бізнесових і політичних еліт, перетворення представників бізнесу в політичну еліту; низький рівень розвитку демократичних інститутів та домінування екстрактивних інститутів; низький рівень розвитку правової культури

громадськості та високий рівень чиновницького свавілля; недосконалість судової гілки влади та корумпованість суддів, що ускладнює правосуддя; домінування так званої кланової системи; високий рівень бюрократії щодо державного та публічного управління.

Проведено аналіз впливу корупції на соціально-економічну систему шляхом розрахунку певних макроекономічних показників: індекс сприйняття корупції в Україні; рівень тіньової економіки; індекс легкості ведення бізнесу; індекс економічної свободи. Розрахунок показників здійснювався за період 2017-2023 рр., а також було здійснено прогнозування тенденції зазначених показників на період до 2028 року. Загалом визначено позитивну динаміку та прогнозовані тенденції більшості зазначених показників та зроблено висновок про доволі вагомий вплив російської агресії та війни на позитивну динаміку індексу сприйняття корупції в Україні.

Проаналізовано інституційні особливості забезпечення антикорупційної політики України, що реалізовувалось шляхом критичного аналізу усіх повноважень та завдань, що покладені на відповідні правоохоронні органи - НАБУ, САП та НАЗК. Підсумовуючи результати такого аналізу робимо висновок, що удосконалення інституційного механізму антикорупційної політики є чинником, який сприяє не тільки боротьбі з корупцією, а й посиленню євроінтеграційних процесів та здобуття воєнної перемоги над ворогом.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Міжнародний досвід формування антикорупційної політики

Як засвідчує аналіз міжнародного досвіду, антикорупційна політика держави буде ефективною не тільки за умови запровадження та реалізації відповідних антикорупційних заходів, а й за умови виконання певних кроків:

- створення державного механізму для протидії корупції;
- проведення активної просвітницької роботи щодо роз'яснення та усвідомлення громадянами загроз, що може нести корупція для її суспільного засудження;
- удосконалення законодавчої бази для усунення правових прогалин та колізій.

В результаті проведеного аналізу було виокремлено дві існуючі та домінуючі у світі стратегії протидії корупції [27]:

- горизонтальна;
- вертикальна.

Горизонтальна стратегія передбачає поетапне та поступове усунення корупції, проте основна мета – її остаточне усунення. Така стратегія застосовується низкою країн, зокрема: Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія та інші держави.

Вертикальна стратегія передбачає доволі оперативну протидію корупції. Її основна мета полягає не в тому аби повністю усунути корупції в країні, а досягти прийнятного міжнародною спільнотою її рівня. Така стратегія застосовується низкою країн, зокрема: Сінгапур, Японія, Китай, Південна Корея та інші країни.

Варто також представити алгоритм орієнтовний алгоритм для реалізації антикорупційної політики держави. Він складається із кількох етапів [36]:

- розробляння та удосконалення законодавства у сфері антикорупційної діяльності;
- створення спеціально уповноважених органів для виконання антикорупційних заходів;
- розробляння системи антикорупційних заходів та формування переліку їх виконавців;
- виявлення та усунення загроз для держави, що пов'язані із корупцією.

Наступним етапом нашого дослідження стане компаративний аналіз зарубіжних моделей антикорупційної діяльності та виокремлення тих заходів, що можуть використовуватись в Україні задля удосконалення антикорупційної політики.

Як відомо, лідером у боротьбі із корупцією у світі вважається Сінгапур. Влада цієї крихітної країни доволі швидко подолала та практично знищила корупцію. Особливостями моделі антикорупційної діяльності у Сінгапурі є створення уповноваженого органу, що наділений спеціальними функціями та певним рівнем автономії. У функціональному розрізі спеціально уповноважений орган наділений такими функціями як фінансовий моніторинг та первинне розслідування потенційних корупційних проявів. Отож, в результаті проведеного аналізу можна виділити перелік найбільш ефективних заходів, що можуть бути використані в Україні [17]:

- формування системи оплати праці фахівців, що ґрунтується на результатах їх діяльності, що вимірюються обсягом фінансових активів та коштів, що вдалося повернути в результаті незаконного збагачення;
- наявність системи обов'язкової звітності усіх державних посадовців та чиновників;
- формування системи відкритої інформації щодо виявлених корупційних злочинах;

- розробка заходів, що мають на меті протидію бар'ерам для функціонування та розвитку бізнесу.

Реалізація окреслених заходів мала дуже вагомий вплив на антикорупційну політику Сінгапуру та сприяла швидкому скороченню її рівня.

Перейдемо до аналізу аналогічного досвіду у Південної Кореї. Основними перевагами антикорупційної концепції Південної Кореї є створення спеціального програмного забезпечення під назвою «Відкрито». Ця програма покликана протидіяти корупції в країні шляхом створення Інтернет платформи для громадського контролю за публічними зверненнями до чиновників. Її основна мета полягає в усуненні будь-якого можливого контакту громадян та посадовців для зниження ризику налагодження корупційних зв'язків. На додачу у Південній Кореї функціонує спеціалізований орган для виявлення та розслідування злочинів у сфері корупції, джерелом інформації для цього органу є звернення громадян [7].

Перейдемо до аналізу досвіду Японії у сфері боротьби з корупцією. Основною особливістю антикорупційної системи цієї країни є спосіб її побудови, що ґрунтується на принципах метократії, що полягає у просуванні на провідні посади талановитих та обдарованих людей. Вагомим фактором для призначення посадовців підібраних на такій основі є відсутність будь-якого роду прецедентів пов'язаних із корупцією у їх попередній кар'єрі. Загалом, такі посадовці доволі ефективно протидіють корупційним проявам та загрозам, кількість розкритих злочинів та притягнутих до відповідальності осіб є доволі високим. Також важливо зазначити, що рівень оплати таких посадовців знову ж таки є доволі високим. Не менш важливим заходом у Японії є наявність системи відкритого доступу, наданого громадськості для контролю за діяльністю органів державної влади [36]. Не менш вагомим заходом є законодавче обмеження на фінансування передвиборчих компаній та різного роду політичних партій, що дозволяє строго відокремлювати бізнесові та політичні еліти.

Не менш важливим для аналізу є досвід Китаю у сфері антикорупційної діяльності. найбільш характерною особливістю цієї країни є доволі суворе покарання за вчинення корупційної діяльності, що вдалось довести у суді – смертна кара. Доволі цікаво зауважити, що на певних етапах антикорупційної діяльності в Китаї кількість винесених смертних вироків сягала кількості 10 000 осіб. Але навіть такі, вкрай жорстокі заходи, не дозволили отримати бажаного результату – подолати корупцію в країні. Відповідно можемо констатувати, що крайні заходи також не завжди дають бажаних для держави результатів. Окрім того, варто також представити ті заходи у антикорупційній практиці Китаю, що мають високий рівень ефективності, а саме [27]:

- доволі відкрита та прозора система відомчого контролю;
- налагодження ефективної системи взаємодії усіх громадян із усіма органами державної влади для уникнення бюрократії та подолання корупції;
- перманентна ротація державних посадовців;
- створення «гарячої лінії», на яку можна будь-кому повідомити про корупційний вчинок.

Усі розглянуті нами країни використовували вертикальну стратегію протидії корупції, тож перейдемо до аналізу досвіду країн з горизонтальною стратегією протидії корупції.

Досвід Швеції у сфері протидії корупції є також доволі вражаючим. Основною відмінністю цієї країни полягає у встановленні високих етичних стандартів для державних посадовців та представників правоохоронних органів. Окрім цього, представники правоохоронних органів, що розслідують корупційні діяння мають дуже високий розмір заробітної плати – у 10 разів вищий середньої зарплати в країні.

Особливістю антикорупційної системи Данії, яка також використовує горизонтальну стратегію є відсутність єдиного органу для боротьби із корупцією. Зате, в Данії присутній високий рівень інформаційної прозорості

щодо будь-якої діяльності органів державної влади і вільний доступ засобів масової інформації до державної інформації. Окрім цього, для країни є характерним доволі високий рівень контролю громадськості за доходами та витратами чиновників, розширена система оповіщення про корупційні діяння [7].

Отож, результати компаративного аналізу дали змогу встановити особливості світового досвіду організації системи антикорупційних заходів. Виокремлено низку заходів, які слід впровадити у вітчизняну практику антикорупційної діяльності для її удосконалення та підвищення ефективності.

3.2. Сучасні особливості та пріоритети антикорупційної політики держави

На завершальному етапі дослідження сформуємо основні пріоритети антикорупційної політики держави. Для формування пріоритетів важливо врахувати результати проведеного дослідження, результати теоретичного аналізу, аналітичні дані, особливості передового досвіду країн та можливості їх використання в Україні та сучасні реалії – війну росії проти України, економічний спад, високий рівень невизначеності та ризику, що притаманні для українських реалій.

Війна зумовила зміну пріоритетів та орієнтирів для суспільного розвитку та державної політики та зумовила виникнення нових ризиків та загроз. Наприклад, значно більше корупційних ризиків та загроз з'явилося у сфері оборони та забезпечення обороноздатності країни, куди спрямовується більшість фінансових потоків. Оскільки, корупційні ризики виникають саме там де присутні великі фінансові потоки та державні видатки. Тому виникає необхідність переорієнтування антикорупційної політики держави до нинішніх вимог щоб вона давала підґрунтя для дієвих та цільових антикорупційних заходів.

Загалом воєнні реалії суттєво вплинули не тільки суспільно-політичну та економічну системи, а й на суспільство загалом та суспільну свідомість зокрема. Таки висновки зроблені на основі результатів проведеного аналізу у розділі 2.

У період від початку здобуття незалежності (1991 р.) до початку воєнної агресії росії проти України у формі гібридної війни (2014 р.) рівень сприйняття корупції, суспільної свідомості та антикорупційної моралі були доволі низькими. Такі тенденції характеризувалися поетапним спадом та незначним зростанням їх рівня. Однак початок гібридної війни, а згодом і повномасштабна війна суттєво змінили зазначені тенденції. Загалом українське суспільство на перелічені події відреагувало зростанням не тільки єдності, а й антикорупційної моралі. Війна стала тим індикатором, що продемонстрував згубний вплив корупції на державу та національну безпеку. Адже, корупція стало одним із чинників, що унеможливили гідну відсіч ворогу ще у 2014 р. оскільки Україна не мала відповідних ресурсів та воєнного потенціалу для супротиву.

Отож, з початку 2022 року рівень суспільного сприйняття корупції суттєво зростає і антикорупційна мораль також, що дозволяє державі досягти більших успіхів на ниві антикорупційної боротьби.

Робимо висновок, що антикорупційна політика потребує коригування своїх цілей у зв'язку із зміною корупційних ризиків, однак шанси на її успішну реалізацію за таких умов є дуже високими. Більш того, наші партнери та союзники відкрито заявляють, що збільшення фінансової та воєнної допомоги Україні залежить від результатів антикорупційної боротьби. Тобто, збільшення допомоги потребує жорсткої протидії корупції в Україні.

Сучасні пріоритети антикорупційної політики та відповідні заходи, що повинні бути впроваджені представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Основні заходи щодо удосконалення антикорупційної політики

№	СФЕРА ВПРОВАДЖЕННЯ	ЗМІСТ ЗАХОДІВ
1	Законодавство	- удосконалити положення законодавства, якими визначено підстави та процедуру притягнення суб'єктів, на яких поширюється дія Закону, до дисциплінарної відповідальності за порушення вимог антикорупційного законодавства; - удосконалити ту частина правил, заборон та обмежень, встановлених антикорупційним законодавством, що не забезпечені заходами юридичної відповідальності. Зокрема, ст. 172-4-172-9, 212-15-212-21 Кодексу України про адміністративні правопорушення мають низку недоліків, які суттєво знижують їхній забезпечувальний та превентивний потенціал, а також ефективність Національного агентства, Національної поліції, прокуратури та судів; - привести окремі положення кримінального законодавства, які стосуються кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері, також гармонізувати їх між собою та з положеннями кримінального процесуального законодавства і Закону; - спростити окремі процесуальні дії для того аби підвищити оперативність та якість здійснення досудового розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень (значна частка таких проваджень тривають роками); - удосконалити законодавство, яке регулює діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА), оскільки воно містить значну кількість прогалин та корупційних ризиків. Низька результативність процесів передачі в управління АРМА активів для збереження їх економічної вартості, а також процесів запобігання та протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом
2	Державний бюджет	- встановлення максимально диференційованої бюджетної класифікації. Як відомо, чим в більш загальній формі в законі про державний бюджет закріплені видаткові статті, тим більше з'являється можливостей для маніпулювання коштами; - забезпечення прозорості державних або муніципальних закупівель і замовлень, їх конкурсний характер і прозорість проведення конкурсів; аудит системи держзакупівель

продовження табл. 3.1.		
1	2	3
3	Оборона	- усунути факти непрозорого та неефективного користування та розпорядження землями оборони, об'єктами нерухомості в оборонно-промисловому комплексі, а також надлишковим рухомим військовим майном, об'єктами інтелектуальної власності; - вдосконалити заходи контролю за споживанням пального, яке закупляється для потреб ЗСУ; - послабити режим засекречування щодо закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення, що підвищить рівень конкуренції між постачальниками та сприятиме уникненню зловживаннями і необґрунтованими витратам бюджетних коштів; - усунути корупційні ризики при формуванні і реалізації кадрової політики у сфері оборони, під час призову (прийняття) на військову службу
4	Політична система	- приведення допустимого розміру виборчих фондів у відповідність з реальними витратами на виборчі кампанії; - посилення контролю за дотриманням порядку фінансування виборчих кампаній і заходів відповідальності за порушення; - підвищення ролі незалежних ЗМІ у висвітленні виборчих кампаній; - введення обмежень для переходу на роботу після звільнення з державної служби в комерційні організації, що були раніше підконтрольні даній посадовій особі (державному службовцю) або були пов'язані з ним відповідно до його компетенції
5	Судова система	- введення окружного принципу для розташування судових органів. Оскільки збіг зони судової юрисдикції з адміністративними кордонами (областей, районів, міст) неминуче приводить до підвищення можливостей незаконного впливу місцевої влади на суд і суддів; - змінити порядок формування суддівського корпусу та застосовувати дисциплінарні стягнення до суддів при збереженні гарантій незалежності суду для того аби уникнути потрапляння в число суддів, людей з сумнівною репутацією і, головне, від швидкого позбавлення їх суддівського статусу
6	Правоохоронні органи та спецслужби	- провести інвентаризацію та ревізію системи правоохоронних органів і спецслужб для ліквідації необґрунтованого дублювання функцій і повноважень; - запровадити підвищення заробітної плати працівників правоохоронних органів при одночасній оптимізації їх чисельності та посиленні їх відповідальності; - сприяти більш глибокому інтегруванню національних правоохоронних органів і спецслужб в міжнародні; - організовувати стажування вітчизняних фахівців у країнах, де були успішно реалізовані програми боротьби з корупцією

Як уже зазначалося для протидії корупції важливого значення у сучасних умовах набуває рівень суспільної свідомості та антикорупційної моралі. Попередні результати дослідження продемонстрували, що рівень сприйняття корупції набуває зростаючого тренду саме після початку російської воєнної агресії. Тому для забезпечення ефективності антикорупційної політики саме зараз є доволі сприятливий час. Попри те, що війна завдає багато лиха та втрат для кожного українця, водночас рівень сприйняття корупції є найвищим за весь період незалежності України (див. рис. 2.4). Відповідно посилення заходів, що сприяють формуванню суспільної свідомості та антикорупційної моралі стануть чинникам ефективності антикорупційних заходів. Зазначені проектні заходи представмо у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

**Основні заходи щодо формування суспільної свідомості та
антикорупційної моралі**

Напрямок	Основні заходи
Заходи щодо формування суспільної свідомості та антикорупційної моралі	✓ на постійній основі проводити інформаційні роз'яснення, спрямовані на формування у суспільстві усталеної думки щодо неприйняття корупції як повсякденного явища, яке укорінилось у сучасному суспільстві; ✓ інформувати населення щодо антикорупційних заходів, які проводяться у державі; ✓ проводити інформаційні роз'яснення щодо наявних нормативно-правових актів щодо положень законодавства про запобігання та протидію корупції; ✓ за допомогою спеціальних заходів сформувати у населення позитивне ставлення до викривачів корупції; ✓ проведення спеціальних лекцій у закладах освіти, вищих навчальних закладах для формування у учасників освітнього процесу правильної поведінки (антикорупційної) під час певних ситуацій та обізнаність їх про наслідки

Розроблено автором на основі [42].

Резюмуємо, що реалізація запропонованих основних заходів в межах антикорупційної політики держави видається можливою за умови посилення суспільної свідомості та антикорупційної моралі в країні.

Варто також зазначити, що тотального подолання корупції можна досягнути забезпечивши високу якість життя населення, належний рівень освіченості, фінансової та юридичної грамотності, а також високого рівня захисту основних прав і свобод людини. Відповідно, антикорупційна політика держави стане ефективною якщо втілюватиметься на фоні економічного розвитку та зростання рівня соціального забезпечення населення.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз системи антикорупційних заходів дозволив виокремити дві домінуючі стратегії у світі: вертикальна – швидка протидія корупції, її основна мета не усунення корупції, а досягнення її прийняттого рівня в країні; горизонтальна – спрямована на перманентне та тотальне усунення корупції в країні.

Реалізований компаративний аналіз світового досвіду формування антикорупційної політики дав змогу встановити ті заходи у світовій практиці, що потрібно реалізовувати у вітчизняній практиці, зокрема: формування системи оплати праці фахівців, що ґрунтується на результатах їх діяльності, що вимірюються обсягом фінансових активів та коштів, що вдалося повернути в результаті незаконного збагачення; наявність системи обов'язкової звітності усіх державних посадовців та чиновників; формування системи відкритої інформації щодо виявлених корупційних злочинах; розробка заходів, що мають на меті протидію бар'єрам для функціонування та розвитку бізнесу; налагодження ефективної системи взаємодії усіх громадян із усіма органами державної влади для уникнення бюрократії та

подолання корупції; суттєве підвищення рівня фінансування антикорупційної діяльності у тому числі й зарплат.

Визначено стратегічні пріоритети антикорупційної політики України, що сформувались під впливом сучасних реалій: війни росії проти України, економічного спаду тощо. Запропоновано основні заходи розподілити за сферами їх застосування: законодавство, державний бюджет, оборона, політична система, судова система, правоохоронні органи та спецслужби. Відповідно визначено конкретні заходи, що повинні бути реалізовані в межах антикорупційної політики у кожній із цих сфер.

Розроблено систему заходів щодо підвищення суспільної свідомості та антикорупційної моралі, а саме: на постійній основі проводити інформаційні роз'яснення, спрямовані на формування у суспільстві усталеної думки щодо неприйняття корупції як повсякденного явище, яке укорінилось у сучасному суспільстві; інформувати населення щодо антикорупційних заходів, які проводяться у державі; проводити інформаційні роз'яснення щодо наявних нормативно-правових актів щодо положень законодавства про запобігання та протидію корупції; за допомогою спеціальних заходів сформувати у населення позитивне ставлення до викривачів корупції; проведення спеціальних лекцій у закладах освіти, вищих навчальних закладах для формування у учасників освітнього процесу правильної поведінки (антикорупційної) під час певних ситуацій та обізнаність їх про наслідки.

ВИСНОВКИ

В результаті здійсненого теоретичного аналізу зроблено висновок, що для протидії та подолання корупції потрібно сформувати антикорупційну політики ґрунтуючись на системному підході, який передбачає не тільки набір антикорупційних заходів, а й передбачає формування високого рівня антикорупційної свідомості у громадян.

Визначено основні чинники впливу на результативність антикорупційної політики держави: політична воля керівництва держави; законодавче забезпечення; створення ефективної системи державних органів протидії корупційним проявам; формування та реалізація ефективної антикорупційної політики; дієві антикорупційні заходи.

Встановлено основні причини високого рівня корупції в Україні, які повинні бути усунені антикорупційною політикою, серед них: непрозорість діяльності органів центральної та місцевої влади; відсутність доступу до системи звітності діяльності органів центральної та місцевої влади; відсутність політичної волі для застосування антикорупційних заходів; неефективна робота правоохоронних органів та спеціалізованих установ; наявність непрозорої та доволі розгалуженої системи видачі дозволів та ліцензій; доволі потужне лобі олігархату, що блокує прийняття антикорупційних реформ; наявність доволі серйозного конфлікту інтересів органів та служб; недотримання принципів професійної етики на державній службі та у правоохоронній сфері; недосконалість законодавства щодо захисту прав власності; недотримання антикорупційного законодавства та його недосконалість; недосконалість судової системи; відсутність системності в роботі з виявлення корупції в органах державної влади; відсутність громадського контролю за доходами та видатками посадовців та політичних діячів; відсутність дієвих механізмів участі громадськості у процесі формування та впровадження антикорупційної політики держави та окремих заходів.

Ідентифіковано стратегічні напрями державної антикорупційної політики, серед яких: удосконалення законодавства; протидія політичній корупції; формування системи контролю за розподілом та витратами бюджетних коштів; формування надійності судової гілки влади та забезпечення правосуддя; вдосконалення діяльності правоохоронних органів та відповідних спецслужб; упорядкування системи і організаційної структури, а також проведення ревізії функцій органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; формування принципів «відкритості» та «прозорості» у діяльності державних посадовців та чиновників; здійснення контролю доходів та видатків державних посадовців та чиновників; регулювання та координація антикорупційної політики та окремих заходів.

Виявлено позитивну динаміку виконання «дорожньої карти» Україна – ЄС. Особливо позитивну динаміку демонструють такі напрями: управління державними фінансами (+16 %); навколишнє природне середовище та цивільний захист (+16%); енергетика (+17%); інтелектуальна власність (+33 %). Така тенденція свідчить про наближення цілі – інтеграції в ЄС, що потребує активізації антикорупційних заходів та удосконалення антикорупційної політики.

Встановлено основні пріоритети антикорупційної політики держави шляхом аналізу причин, що впливають на рівень корупції та корумпованість чиновників: стійка та довготривала традиція домінування неформальних відносин у суспільстві та владі зокрема, домінування ефекту «кумівства»; відсутність або недосконалість інклюзивних інститутів; поєднання бізнесових і політичних еліт, перетворення представників бізнесу в політичну еліту; низький рівень розвитку демократичних інститутів та домінування екстрактивних інститутів; низький рівень розвитку правової культури громадськості та високий рівень чиновницького свавілля; недосконалість судової гілки влади та корумпованість суддів, що ускладнює правосуддя; домінування так званої кланової системи; високий рівень бюрократії щодо державного та публічного управління.

Визначено позитивну динаміку та прогнозовані тенденції (на період 2023-2028 рр.) більшості макроекономічних показників, зроблено висновок про доволі вагомий вплив російської війни на позитивну динаміку індексу сприйняття корупції в Україні, що формує сприятливе підґрунтя для реалізації антикорупційної політики.

Зроблено висновок, що посилення євроінтеграційних процесів та здобуття воєнної перемоги над ворогом потребує удосконалення інституційного механізму антикорупційної політики, що було встановлено в результаті аналізу інституційно-правових особливостей діяльності НАБУ, САП та НАЗК.

В результаті компаративного аналізу досвіду формування антикорупційної політики в різних країнах встановлено найбільш ефективні заходи у світовій практиці, що потрібно реалізовувати в Україні, зокрема: формування системи оплати праці фахівців, що ґрунтується на результатах їх діяльності, що вимірюються обсягом фінансових активів та коштів, що вдалося повернути в результаті незаконного збагачення; наявність системи обов'язкової звітності усіх державних посадовців та чиновників; формування системи відкритої інформації щодо виявлених корупційних злочинах; розробка заходів, що мають на меті протидію бар'єрам для функціонування та розвитку бізнесу; налагодження ефективної системи взаємодії усіх громадян із усіма органами державної влади для уникнення бюрократії та подолання корупції; суттєве підвищення рівня фінансування антикорупційної діяльності у тому числі й зарплат.

Запропоновано стратегічні пріоритети антикорупційної політики України в умовах дії низки воєнних викликів та загроз, які сформовано за сферами їх застосування: законодавство, державний бюджет, оборона, політична система, судова система, правоохоронні органи та спецслужби. Визначено конкретні заходи, що повинні бути реалізовані в межах антикорупційної політики у кожній із цих сфер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hnylytska L., Franchuk V., Melnyk S., Nakonechna N., Leskiv H., & Hobela V. (2022). Security-oriented model of business risk assessment. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(45), 202–210. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3838>
2. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ЦУЛ, 2019. 366 с.
3. Бадалова О.С. Загальні історико-правові аспекти боротьби з корупцією. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 149–153.
4. Береза О. Д. Становлення та особливості інституційної основи антикорупційної політики України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 116–122.
5. Білоцький О.В., Підберезький І.В., Дарвай В.В. Корупція та її вплив на розвиток українського суспільства. *Науковий огляд*. 2017. № 14. Том 4.
6. Валюшко І. В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 101–105.
7. Васильєва О.І. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №13. С. 62–65.
8. Васильєва О.І. Новий публічний менеджмент як основа дієвості національної моделі антикорупційної політики України. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. праць. Харків : Магістр, 2018. Вип. 1. С. 270–278.
9. Волошенко А. В. Шляхи до своєчасного виявлення і нейтралізації корупційних ризиків. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 12 (174). С. 312–321.
10. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : Львів : ЛДУВС, 2022. 228 с.

11. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2021. Том 8, № 2. С. 9–16 [https://doi.org/10.52566/msu-econ.8\(2\).2021.9-16](https://doi.org/10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16)
12. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Дика О.С., Наумчук К.М. Соціальний аспект розвитку корупції в процесі розвитку державної антикорупційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №22. С. 107–111.
14. Дикий А. П., Наумчук К. М. Місце євроінтеграційного процесу у виявленні корупційних явищ в Україні. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2020. № 5 (31). С.12–16.
15. Іванюта В.В. Забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні як напрям державного впливу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2(92). С. 69–73.
16. Козак В. І. Стан корупції в Україні та адміністративна реформа як механізм протидії їй. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. 2013. Вип. 2. С. 263–273.
17. Козюк В., Крисоватий А., Савельєв Є. та ін. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 504 с.
18. Користін О.С. Економічна безпека. Національні економічні інтереси та загрози економічній безпеці України. URL: http://pidruchniki.ws/15290527/ekonomika/natsionalni_ekonomichni_interesi_zagrozi_ekonomichniy_bezpetsi_ukrayini.
19. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ : НІСД, 2013. 232 с.

20. Лавренюк Ю. Ф. Пріоритетні напрями антикорупційної політики України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 35-37.
21. Легалізація економіки в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави : колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. І.О. Ревак. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.
22. Луценко М.М. Корупція в Україні: сучасний стан і проблеми протидії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. URL: [http://www.vesnikpravo.mgu.od.ua/arhive/juspradenc15/-](http://www.vesnikpravo.mgu.od.ua/arhive/juspradenc15/)
23. Настюк В.Я., Белєвцева В.В., Клок О.В. Адміністративно-правові проблеми протидії корупції в Україні : колективна монографія. Харків : Право, 2017. 216 с.
24. Наумчук К.М. Особливості формування та реалізації Державної антикорупційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 4. С.134–138.
25. НБУ України : веб-сайт URL: <http://www.bank.gov.ua>.
26. Онишко О. В. Оперативна система протидії корупції як складова правового механізму її попередження і подолання. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2014. № 2. С. 35–41.
27. Підбережник Н. Управлінські механізми запобігання та протидії корупції в країнах ЄС: досвід Польщі. *Ефективність державного управління* : Збірник наукових праць. 2013. Вип. 36. С. 158–165.
28. Попович В. М. Теорія детінізації економіки. Ірпінь, 2010. 524 с.
29. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>
30. Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2021-2025 рр. : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

31. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 01.10.2022 р. № 1698-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
32. Прокопів Б. Стан та шляхи вдосконалення реалізації антикорупційної політики України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №1. С. 152–156.
33. Ревак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. автореф. дис. ... докм. Е.н.. : спец. 21.04.01 URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/aref_revak.pdfpart_2/40.pdf
34. Сопілко І. М., Армаш Н. О. Корупція в Україні як спадщина радянського державного управління. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2018. № 2 (47) С. 89–94.
35. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. Київ : НІСД, 2016. 576 с.
36. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №2 (10). С. 233–246.
37. Україна в міжнародних рейтингах : веб-сайт. URL: <https://uiamp.org.ua/ukrayina-vmizhnarodnih-reytingah>
38. Федорчак Х. Ю. Шляхи та форми удосконалення державної політики запобігання і протидії корупції в Україні: регіональний аспект. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 37. С. 196–203.
39. Франчук В. І. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Комунальне господарство міст*. 2013. № 108. С. 271–279.
40. Чубенко І. В. Генезис поняття корупції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. № 1. 2009. С. 113–118.
41. Яковенко Г.Б. Вимірювання рівня корупції: можливості сучасного етапу. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць Одеського*

регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України 2018. Вип. 4 (44). С. 169–174.

42. Ярмиш О. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144–155.